

Hoofdstuk 6

Geluk: economische perspectieven

In: Bohlmeijer, E., Jacobs, N. Walburg, J.A. & Westerhof, G. (Red.) Handboek Positieve Psychologie: Theorie, onderzoek en interventies, Boom, Amsterdam, ISBN 9789024433445. Hoofdstuk 6, pp 126-139

Martijn Burger¹ en Ruut Veenhoven²

Erasmus Universiteit Rotterdam

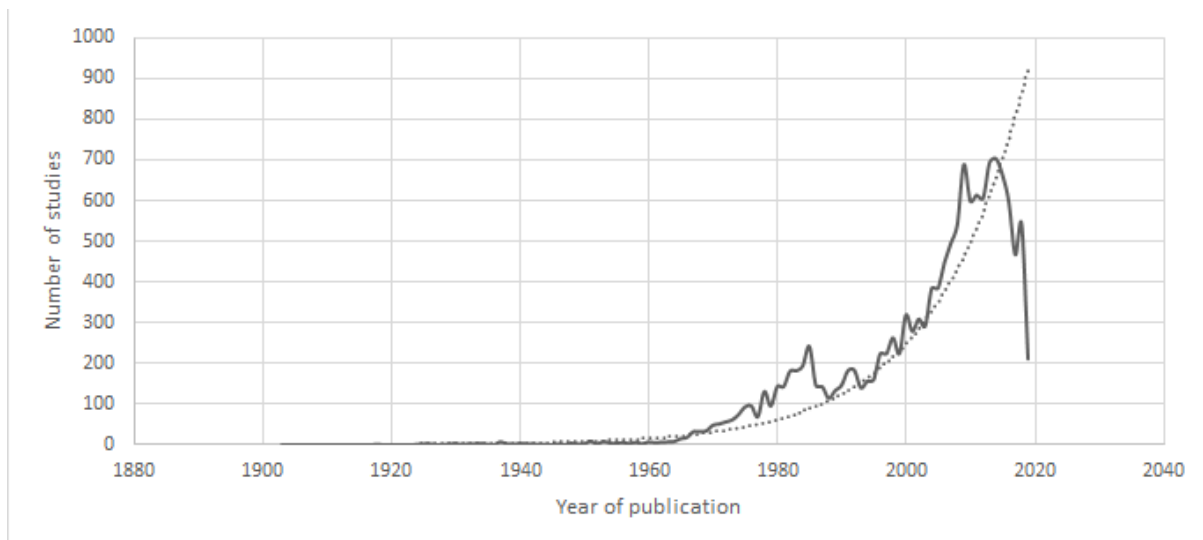
Erasmus Happiness Economics Research Organization [EHERO](#)

6.1 Inleiding

Geluk was lang een onderwerp voor filosofische bespiegelingen, maar vanaf de jaren zestig werd het ook een thema in empirisch onderzoek. Geluk werd daarbij gemeten met antwoorden op vragen naar aspecten van subjectief welbevinden, waaronder algehele levensvoldoening. Dit soort metingen van geluk verschenen in de marges van verschillende sociaalwetenschappelijke disciplines, zoals in onderzoek naar *successful aging* (Havighurst et al., 1964), naar geestelijke gezondheid in de bevolking (Gurin et al., 1960) en naar welbevinden in verschillende landen (Cantril, 1965). Zulk onderzoek werd gedragen door een toenemende aandacht voor ‘welzijn’ na de ongeëvenaarde groei van de welvaart na de Tweede Wereldoorlog. Onderzoek naar geluk stuitte aanvankelijk op veel scepsis. Inhoudelijke bedenkingen waren onder meer dat geluk ‘maar een idee’ is (‘voor de dommen’) en ook nog eens relatief en subjectief. Methodische bedenkingen waren onder meer dat mensen eigenlijk niet weten in welke mate ze gelukkig zijn. Daarom zouden ze maar wat roepen in antwoord op vragen naar hun geluk en vooral letten op de wenselijkheid van hun antwoorden. Onder economen speelde ook twijfel over interpersoonlijke vergelijkbaarheid van geluk, want iedereen heeft toch andere preferenties? Het heeft enige tijd geduurd voordat die bezwaren op basis van het voortgaande onderzoek konden worden weerlegd (Veenhoven, 1984). Sindsdien heeft het onderzoek naar geluk een forse groei door gemaakt, zoals te zien valt in figuur 6.1.

¹ Academic director EHERO. E-mail: mburger@ese.eur.nl

² Emeritus professor of social conditions for human happiness. E-mail: veenhoven@ese.eur.nl

FIGUUR 6.1 *Stijging van het aantal wetenschappelijke publicaties over geluk per jaar, 1900-2020 (Bron: World Database of Happiness)*

6.2 **Ontstaan van de *happiness economics***

In de economische wetenschap staat het begrip ‘nut’ centraal en is een belangrijke vraag hoe dat nut gemaximaliseerd kan worden. In lijn met de filosofie van Jeremy Bentham (1789/1996) werd nut onder klassieke economen veelal opgevat als subjectief welbevinden (Bruni, 2006), maar na een ‘behavioristisch revolutie’ in de economie werd nut afgeleid uit wat mensen doen (*revealed preference*). Als iemand een auto koopt, is dat kennelijk nuttig voor hem. Inmiddels blijkt dat dit niet altijd het geval is, want iemand kan ook foute preferenties hebben, voor statusgoederen bijvoorbeeld. Als hij die auto koopt om zijn buurman de loef af te steken, wordt het nutseffect negatief indien de buurman op zijn beurt een grotere auto voor zijn deur zet en beiden verzeild raken in een *zero-sum game* (Frank, 1999). Dit bracht Daniel Kahneman, een psycholoog die de Nobelprijs voor economie verwierf, tot terugkeer naar ervaren geluk. In zijn artikel ‘Back to Bentham’ (Kahneman et al., 1997) pleit hij voor meting van nut met *utils*, bijvoorbeeld hoe prettig iemand zich voelt in de auto.

In de jaren zeventig rees ook twijfel over de zin van economische groei, geagendeerd door de Club van Rome (Meadows, 1972). Naast zorg over uitputting van grondstoffen en milieuvervuiling, rees daarbij de vraag of meer materiële welvaart ons wel gelukkiger maakt. Volgens econoom Richard Easterlin (1974) was dit niet het geval en die boodschap werd gretig overgenomen door de groene lobby. Dat materiële welvaart niet gelukkig maakt terwijl mensen haar toch steeds meer willen, past slecht in de heersende economische theorie waarin nut wordt gelijkgesteld met krijgen wat je wil. Dit leidde tot veel vervolgonderzoek, wat ook de weg vrijmaakte voor onderzoek naar geluk rond andere thema’s in de economie, zoals inkomensongelijkheid, inflatie, werkloosheid en sociale zekerheid. Rond de millenniumwisseling kristalliseerde dat in een stroming die *happiness economics* (‘gelukseconomie’) genoemd wordt en verschenen er handboeken onder die noemer (Bruni & Porta, 2007).

6.3 Kenmerken van de gelukseconomie

6.3.1 Het begrip ‘geluk’

Geluk wordt in de gelukseconomie overwegend opgevat als levensvoldoening (*life satisfaction*) en is gedefinieerd als de ‘*overall appreciation of one’s life as a whole*’ (Veenhoven, 1984). Dit oordeel blijkt te berusten op enerzijds verstandelijke tevredenheid met het leven – de cognitieve component – en anderzijds de gevoelsmatige balans van prettige en onprettige ervaringen – de affectieve component (Diener et al., 1999; Veenhoven, 2009). De affectieve component sluit aan op de definitie van happiness als de ‘*sum of pleasures and pains*’ door Jeremy Bentham (1789/1996), de vaandeldrager van de utilitaristische moraalfilosofie. Geluk in deze zin is een vorm van subjectief welbevinden die niet noodzakelijkerwijs hoeft te sporen met objectieve noties van welzijn. Iemand kan bijvoorbeeld arm zijn, maar wel degelijk gelukkig.

In de positieve psychologie staat een ander begrip centraal, namelijk ‘positieve geestelijke gezondheid’. Dat is een syndroom van psychische eigenschappen die functioneel zijn in de huidige geïndividualiseerde samenleving en daardoor een steeds grotere plaats kregen in opvoeding, onderwijs en training. In een overzicht door Marie Jahoda (1958) figureren de volgende psychische eigenschappen: zelfkennis, realistische zelfwaardering, controle over eigen gedrag, weten hoe de wereld in elkaar zit, vermogen om relaties aan te gaan, autonomie en productiviteit. Aan de lijst van Jahoda zijn in de loop van de tijd nog meer positieve eigenschappen toegevoegd, zoals in de classificatie van *character strengths* door Peterson en Seligman (2004). Levensvoldoening wordt soms gezien als onderdeel van positieve geestelijke gezondheid, maar soms ook niet. In het laatste geval wordt er vaak onderscheid gemaakt tussen *eudaimonisch geluk* en *hedonisch geluk*, waarbij eudaimonisch geluk gezien wordt als het geheel van psychologische deugden en hedonisch geluk als ervaren voldoening. Een soortgelijk verschil speelt in de welvaartseconomie tussen wat de *capability approach* wordt genoemd en de *life-satisfaction approach* van de hier besproken gelukseconomie (Veenhoven, 2010).

6.3.2 Meting van geluk

Levensvoldoening is per definitie iets wat mensen in gedachten hebben en is daarom goed meetbaar met zelfrapportages, waaronder antwoorden op enquêtevragen. Omdat levensvoldoening een duidelijk begrip is, kan volstaan worden met een enkele vraag. De standaardvraag uit de European Social Survey (ESS) luidt: ‘*All things together: how satisfied are you with your life as a whole nowadays?*’ Het antwoord wordt gegeven op een numerieke schaal van 0 (*extremely dissatisfied*) tot 10 (*extremely satisfied*). Zulke vragen over levensvoldoening hebben inmiddels een vaste plaats in periodieke survey-studies, zoals de Gallup World Poll, (GWP) en in vervolgstudies waarin dezelfde mensen jaarlijks ondervraagd worden, zoals het Nederlandse Dutch Household Survey (DHS) Daardoor komen veel data beschikbaar, waarop gelukseconomen geavanceerde statistische analyses uitvoeren. Met hun focus op geluk als ‘levensvoldoening’ komen gelukseconomen meer te weten over minder;

6.3.3 Afnemers van kennis

De gelukseconomie produceert kennis over voorwaarden voor geluk. Afnemers van die kennis zijn in eerste instantie beleidsmakers die willen inschatten hoe politieke keuzen zullen uitpakken op het geluk van de burgers en welk effect het geluk van burgers vervolgens heeft op hun gedrag, niet in de laatste plaats in het stemhokje. Een voorbeeld van onderzoek naar het effect van een politieke keuze op geluk betreft de verhoging van de pensioenleeftijd, waaruit een negatief effect bleek op mensen die langer moesten doorwerken, in vergelijking met mensen die die dans net ontsprongen (Montizaan & Vendrik, 2012).

Inmiddels produceert de gelukseconomie ook kennis op basis waarvan individuele burgers beter geïnformeerde keuzen kunnen maken, bijvoorbeeld over hoeveel een dure auto bijdraagt aan geluk (Okulicz-Kozaryn, 2013) en wat het geluksrendement van spaargeld eigenlijk is (Jantsch & Veenhoven, 2019). Het gaat daarbij om verschaffing van informatie waarmee de rationeel geachte *homo economicus* zijn voordeel kan doen, niet om de gebruiker van die kennis te veranderen. Dat is ook het geval als bij gezondheidsvoorlichting informatie wordt verstrekt over gebleken effecten van roken. Meer details over deze benadering zijn te vinden bij Veenhoven (2015).

6.4 Inzichten uit de gelukseconomie

6.4.1 Verschil tussen verwacht en ervaren nut

In de klassieke economie wordt nut gezien als datgene krijgen wat je wilt. Men veronderstelt dat iemand iets wil hebben omdat hij er voldoening aan denkt te beleven. Die verwachting komt echter lang niet altijd uit, want we blijken slechte voorspellers van hoe we ons zullen voelen als we datgene gekregen hebben (Gilbert, 2005). Daarom is het nuttig om in kaart te brengen hoe mensen zich meestal voelen na een bepaalde keuze, bijvoorbeeld of ze zich prettiger voelen in een grotere auto.

6.4.2 Verschil tussen verlangens en behoeften

Een achterliggend verschil is dat aangeleerde verlangens (*wants, preferences*) niet altijd sporen met aangeboren behoeften (*needs*). In dat geval geeft krijgen wat je wilt wel enige cognitieve tevredenheid, maar geen affectieve satisfactie en draagt daardoor ook weinig bij aan de levensvoldoening. Hoe prettig iemand zich meestal voelt blijkt bepalender voor de algemene levensvoldoening dan dat hij van het leven denkt te krijgen wat hij ervan wil (Kainulainen et al., 2018). Dit verklaart waarom carrière en consumptie niet altijd het geluk brengen wat men ervan verwacht.

6.4.3 Verlangens zijn relatief

Een andere reden dat krijgen wat iemand wil niet altijd tot groter geluk leidt, is dat verlangens (*wants*) nogal veranderlijk zijn en zich aanpassen aan omstandigheden. Dat geldt onder meer voor salarisverhoging, die veelal gepaard blijkt te gaan met een stijging van het verlangde inkomensniveau, waardoor de inkomens tevredenheid gelijk blijft (Van Praag, 2011).

Dit alles betekent dat bevordering van geluk niet bewerkstelligd kan worden door aan alle verlangens gehoor te geven, maar dat onderzocht moet worden waar echt behoefte aan is. Dat kan onder meer door na te gaan waar mensen in het algemeen gelukkiger van worden.

6.5 Bevindingen uit economisch geluksonderzoek

6.5.1 Economische groei en geluk

Er is door economen lang aangenomen dat economische groei leidt tot geluk. Niet zo verwonderlijk, want inwoners van rijke landen zijn gemiddeld gelukkiger dan inwoners van arme landen en binnen landen zijn rijke mensen ook stevast gelukkiger dan hun arme landgenoten. Toch blijkt economische groei niet altijd gepaard te gaan met een stijging van het gemiddelde geluk in een land. In de Verenigde Staten en Japan bijvoorbeeld is ondanks spectaculaire economische groei het geluksniveau in de naoorlogse periode vrijwel onveranderd gebleven. Deze tegenstelling tussen enerzijds geen effect van groei van het nationaal inkomen op geluk en anderzijds een sterk effect van persoonlijk inkomen op geluk staat bekend als de ‘Easterlinparadox’. Easterlins bevinding heeft tot tal van vervolgstudies in de gelukseconomie geleid. In de meeste van deze landenstudies komt naar voren dat economische groei wel degelijk gelukkiger maakt, hoewel het effect ervan beperkt is (zie bijvoorbeeld: Stevenson & Wolfers, 2013; Veenhoven & Vergunst, 2014). Daarnaast zien we dat wetenschappers hun aandacht steeds meer richten op het vraagstuk onder welke condities economische groei leidt tot meer geluk. Zo is gebleken dat het effect van economische groei op geluk sterker is wanneer inkomensgroei gelijkverdeel wordt (Oishi & Kesebir, 2015), niet gepaard gaat met een afname in sociaal kapitaal en vertrouwen in een samenleving (Bartolini et al., 2013) en de kwaliteit van de overheid in een land hoog is (Arampatzi et al., 2019)

6.5.2 Persoonlijk inkomen en geluk

Tal van onderzoeken naar verschillen in geluk *binnen* landen hebben bevestigd dat mensen met een relatief hoog inkomen doorgaans gelukkiger zijn dan hun minder goed verdienende medeburgers. Tevens hebben vervolgstudies aangetoond dat inkomensstijgingen resulteren in een positieve verandering in iemands geluk. Het verband tussen geld en geluk is echter niet lineair en er is sprake van een afnemend marginaal profijt: vanaf anderhalf modaal inkomen lijkt extra inkomen weinig verder bij te dragen aan geluk (Kahneman & Deaton, 2010), zij het dat dit kantelpunt kan verschillen tussen landen (Jebb et al., 2018). In dit opzicht heeft inkomensgroei de grootste impact op het geluk van mensen die moeite hebben om in hun basisbehoeften te voorzien. Het is niet verwonderlijk dat verhoogde financiële stress vanwege een tekort aan geld een sterk negatief effect heeft op het ervaren geluk (Arampatzi et al., 2015).

In het verband tussen inkomen en geluk spelen sociale vergelijking en adaptatie (gewenning) mogelijk een rol (Clark et al., 2008). Volgens de adaptatietheorie zal een verhoging van het inkomen het geluk van mensen tijdelijk verhogen, maar na verloop van tijd

went men aan het hogere inkomen, waarna het geluk terugkeert naar het oorspronkelijke niveau. Terwijl we ons wel snel aanpassen aan een inkomensstijging, lijken we moeilijk te kunnen wennen aan een inkomensdaling (De Neve et al., 2018). De sociale vergelijkingstheorie suggereert dat mensen hun situatie en leven als geheel niet geïsoleerd van alle anderen beoordelen. Veeleer vergelijken ze hun inkomen en prestaties met de mensen om hen heen, zoals familieleden, vrienden en collega's (de referentiegroep). Een verhoging van het inkomen van de referentiegroep zal een deprimerend effect hebben op een individu, wat zijn tevredenheid met het leven vermindert. Volgens de sociale vergelijkingstheorie is het dus het relatieve inkomen in plaats van het absolute inkomen dat bepalend is voor het geluk.

6.5.3 Besteding van inkomen en geluk

Een andere verklaring waarom geld relatief beperkt lijkt bij te dragen aan geluk is dat we geld op een verkeerde manier uitgeven. In de moderne meerkeuzemaatschappij staan we voor verschillende grote consumptiekeuzen, zoals wanneer we een huis of een auto kopen. Verwachtingen over geluk spelen een sleutelrol bij dergelijke beslissingen. Mensen die een groot deel van hun inkomen aan een mooie villa in het Gooi besteden, verwachten doorgaans dat het leven in een groot huis hen meer voldoening zal geven, anders zouden ze dit geld wellicht op een andere manier besteden.

Zoals hierboven aangegeven is er echter een verschil tussen verwacht geluk en ervaren geluk. Soms gaan we de mist in wanneer we het nut van een bepaalde aankoop proberen te voorspellen. Dit kan ook bij levenskeuzen een rol spelen. Zo noemen Frey en Stutzer (2014) het voorbeeld van iemand die een baan op langere afstand van huis accepteert, in de verwachting dat het hogere salaris zijn geluk zal vergroten, terwijl de langere reistijd hem uiteindelijk minder gelukkig maakt.

Om deze reden is het belangrijk om na te gaan welke langetermijneffecten consumptiekeuzen hebben op geluk. Twee vragen staan hierbij centraal (Stanca & Veenhoven, 2015). De eerste vraag is: Hoeveel consumptie is optimaal voor geluk? Huidig onderzoek hierover staat nog in de kinderschoenen en laat geen eenduidig beeld zien dat zuinige spaarders echt gelukkiger zijn dan grote uitgevers. De tweede vraag is: Welke soorten consumptie zijn het meest bevorderlijk voor geluk? Hiernaar is wel al meer onderzoek gedaan. Huiseigenaren bijvoorbeeld zijn doorgaans gelukkiger dan mensen die hun huis huren. Dit verschil is redelijk universeel en wordt op zijn minst deels veroorzaakt door een oorzakelijk effect van woningbezit op geluk. Ook mensen die een auto hebben zijn meestal gelukkiger dan mensen zonder auto, hoewel een luxe auto niet meer bijdraagt aan geluk dan een zuinige auto. Een verklaring voor deze laatste bevinding is dat woon-werkverkeer per auto significant hoger gewaardeerd wordt in termen van geluk dan woon-werkverkeer per openbaar vervoer (Lancée et al., 2017).

In onderzoek naar consumptie en geluk is het uiteindelijk belangrijk om te weten wat de optimale consumptiemix is in termen van geluk, rekening houdend met het feit dat die mix ook van persoon tot persoon kan verschillen. Hoewel verder onderzoek nodig is, laten de eerste bevindingen zien dat een 'calvinistische' consumptiestijl het geluk bevordert: heel veel luxe lijkt weinig bij te dragen aan geluk, terwijl er wel een positief verband is tussen

enerzijds geluk en anderzijds sparen, liefdadigheid en geld uitgeven aan duurzame energie en onderwijs (Veenhoven et al., 2018).

6.5.4 Werk en geluk

Naast het domein inkomen is de gelukseconomie erg actief op het vlak van werk en geluk. Belangrijk om te vermelden is dat werk niet alleen aan geluk bijdraagt via inkomen, maar ook via zingeving, sociale status en het verkrijgen van sociale contacten met collega's. Zo worden verschillen in geluk tussen beroepen niet alleen bepaald door het inkomen, maar ook de inhoud van het werk, werk-privébalans en de mate van autonomie. Zo zijn zelfstandigen over het algemeen iets gelukkiger dan mensen in loondienst (Hessels et al., 2018). Bij vergelijkingen van geluk tussen werknemers in de publieke en de private sector komen ambtenaren meestal als iets gelukkiger uit de bus. Dat verschil blijft bestaan als we kijken naar de effecten van inkomen en opleiding. Hiermee is niet gezegd dat werken in het algemeen belang meer levensvoldoening schept, want het is ook mogelijk dat gelukkige mensen zich meer aangetrokken voelen tot de publieke zaak.

6.5.5 Werkloosheid en geluk

Onderzoek naar de relatie tussen geluk en werkloosheid laten een eenduidig beeld zien: werklozen zijn in vergelijking met werkenden een stuk ongelukkiger (Frey, 2008). Hoewel ongelukkige mensen een grotere kans hebben om werkloos te worden, lijkt het causale verband toch vooral te lopen van werkloosheid naar een lager geluksniveau (Winkelmann & Winkelmann, 1998). De verschillen in levenstevredenheid tussen werkenden en werklozen zijn groter dan de verschillen tussen samenwonenden en alleenstaanden, alsook groter dan de verschillen tussen hoogopgeleiden en laagopgeleiden.

De verschillen in geluk tussen werkenden en werklozen kunnen niet alleen worden verklaard door de verschillen in besteedbaar inkomen, maar ook door identiteitsproblemen, stress en lagere zelfwaardering onder werklozen (Frey, 2008). Werkloosheid heeft een sterker effect op het geluksniveau naarmate men langduriger werkloos is (Clark & Oswald, 1994) en laat littekens achter, in de zin dat werklozen ook na herintreding moeilijk op hun oude geluksniveau terugkomen (Clark et al., 2001). Wel wordt werkloos zijn als minder erg ervaren indien in de nabije omgeving veel werkloosheid voorkomt, zoals tijdens een economische crisis (Arampatzi et al., 2015). Een verklaring hiervoor is dat wanneer werkloosheid de sociale norm is, dit weinig effect heeft op iemands sociale status (Clark, 2003).

Tegelijkertijd is het een misvatting dat elke werkloze diepongelukkig is. Zo laat het werk van Knabe en collega's (2010) zien dat hoewel werklozen minder tevreden zijn dan werkenden met hun leven als geheel, hun werkloosheid weinig effect lijkt te hebben op de affectieve component van dagelijkse bezigheden. De auteurs noemen dit fenomeen *'dissatisfied with life but having a good day.'* Kortom, niet elke werkloze is ongelukkig, maar zijn het voornamelijk de werklozen die laagopgeleid zijn, ongeschoold werk verrichten en in een relatief slechte financiële situatie verkeren die over het algemeen minder gelukkig zijn.

6.5.6 Sociale relaties en geluk

Naast de bestudering van het economische domein, houdt de gelukseconomie zich ook steeds meer bezig met het sociale domein, waarbij met behulp van econometrische methoden de relatie tussen geluk en levenskeuzen wordt geanalyseerd. Men kan hierbij denken aan de relaties tussen geluk en ouderschap (Baetschmann et al., 2016), trouwen (Grover & Helliwell, 2019), woonomgeving (Easterlin et al., 2011) en sociale relaties (Powdthavee, 2008).

Doordat deze studies vaak zowel economische als niet-economische factoren meenemen die gerelateerd zijn aan geluk, is het mogelijk om een prijskaartje te hangen aan dingen in het leven die doorgaans moeilijk in geld zijn uit te drukken. Gelukseconomen noemen dat 'schaduwrijzen'. Door het geluksverlies vanwege een verlies aan inkomen te vergelijken met het geluksverlies vanwege (bijvoorbeeld) een verslechtering van de gezondheid of het verlies van een dierbare, is verslechtering van gezondheid of verlies van een dierbare in een geldwaarde uit te drukken. Zo vinden Clark en Oswald (2002) dat een verslechtering van de gezondheid van uitstekend naar matig overeenkomt met een verlies aan inkomen van 750.000 euro, terwijl het wegvallen van een partner door dood of echtscheiding neerkomt op een verlies van 200.000 euro.

6.5.7 Rendement van geluk

Uit het economische geluksonderzoek is ook gebleken dat geluk belangrijke neveneffecten heeft. Zo blijkt uit empirisch onderzoek dat gelukkige mensen gezonder zijn (en gezonder gedrag vertonen), toleranter zijn tegenover mensen met een andere mening, makkelijker sociale contacten aangaan, gemakkelijker werk vinden, productiever zijn op hun werk en beter presteren op school. Deze positieve effecten van geluk worden hoofdzakelijk gedreven door drie verschillende, maar gerelateerde mechanismen:

1. Mensen zijn energieke als ze zich beter voelen. Gelukkige mensen kunnen zich bijvoorbeeld beter concentreren en hebben meer energie voor extra taken en voor het omgaan met tegenslagen.
2. Mensen die zich beter voelen hebben meer zelfcontrole. Ze maken bijvoorbeeld minder vaak keuzen die bevredigend zijn op de korte termijn, maar die ten koste gaan van de lange termijn. Iemand vindt het bijvoorbeeld moeilijker om gezond te eten wanneer hij verdrietig of gespannen is.
3. Gelukkige mensen hebben op hun werk een positievere attitude ten opzichte van hun functie, leidinggevende, projecten en allerlei andere aspecten. Dit maakt ze bijvoorbeeld meer bevlogen op het werk en genereert een grotere sociale betrokkenheid.

Dit soort mechanismen staan ook centraal in de *broaden-and-build*-theorie van Barbara Fredrickson (2004), welke voortkomt uit de positieve psychologie en beschrijft hoe mensen die zich beter voelen hun blikveld verbreden. Ze zijn nieuwsgieriger en staan meer open voor vernieuwing, nieuwe sociale contacten, feedback, training, enzovoort. Mensen die zich minder goed voelen hebben juist vaak een tunnelvisie, waarbij ze sterk gefocust zijn op het oplossen van het specifieke probleem dat het negatieve gevoel veroorzaakt. Hierdoor bouwen mensen die zich gelukkig voelen meer duurzame baten op dan mensen die zich niet gelukkig voelen, zoals meer kennis en kunde, een beter carrière, een beter sociaal netwerk en een betere gezondheid. Deze duurzame baten leiden op hun beurt weer tot groter geluk, waardoor

een opwaartse spiraal ontstaat. Het omgekeerde proces is goed te zien bij mensen die kampen met een depressie. Die blijven vaak thuis en komen weinig in contact met andere mensen, wat hen in een negatieve spiraal doet belanden, waar ze heel moeilijk weer uitkomen.

Groter geluk kan uiteindelijk ook leiden tot hogere economische baten. Een metastudie van De Neve en collega's (2013) liet zien er een correlatie is tussen geluk en economische prestatie: gelukkige werknemers zijn over het algemeen productiever en creatiever, zijn minder vaak afwezig en werken beter samen.

Voor een globaal overzicht van de positieve effecten van geluk, aangevuld met de bijbehorende bronnen, zie tabel 6.1. Voor een uitgebreider overzicht van de effecten van geluk, zie De Neve en collega's (2013).

TABEL 6.1 *Positieve effecten van geluk*

Geluk heeft een positief effect op:	Bronnen
Werknemers- en bedrijfsprestaties	Onder anderen Peterson en collega's (2011)
Taakproductiviteit	Onder anderen Oswald en collega's (2015)
Creativiteit	Onder anderen Davis (2009)
Gezondheid (eetgedrag, immuunsysteem, enzovoort)	Onder anderen Veenhoven (2008)
Samenwerking	Onder anderen Baron (1990)
Loyaliteit en ziekteverzuim	Onder anderen Pelled en Xin (1999)

Hoewel de meeste onderzoeken kijken naar correlaties, laat recent werk ook een causaal verband zien dat loopt van geluk naar werkprestatie. In het onderzoek van Oswald en collega's (2015) kreeg een deel van de deelnemers voordat ze een taak moesten uitvoeren ofwel een stand-upcomedyclip te zien, ofwel gratis versnaperingen aangeboden, terwijl de controlegroepen een neutrale video voorgeschoteld kregen en niet op fruit en chocola werden getrakteerd. De onderzoekers concludeerden dat de deelnemers in de experimentele groepen gemiddeld genomen 12% productiever waren bij het uitvoeren van een (simpele) taak. Een recent onderzoek onder verkoopmedewerkers in callcenters van British Telecom (Bellet et al., 2019) vond een causale relatie tussen geluk en productiviteit: medewerkers die één stap omhooggingen in geluk (op een schaal van 1 tot 5) zagen hun verkopen toenemen met 24%.

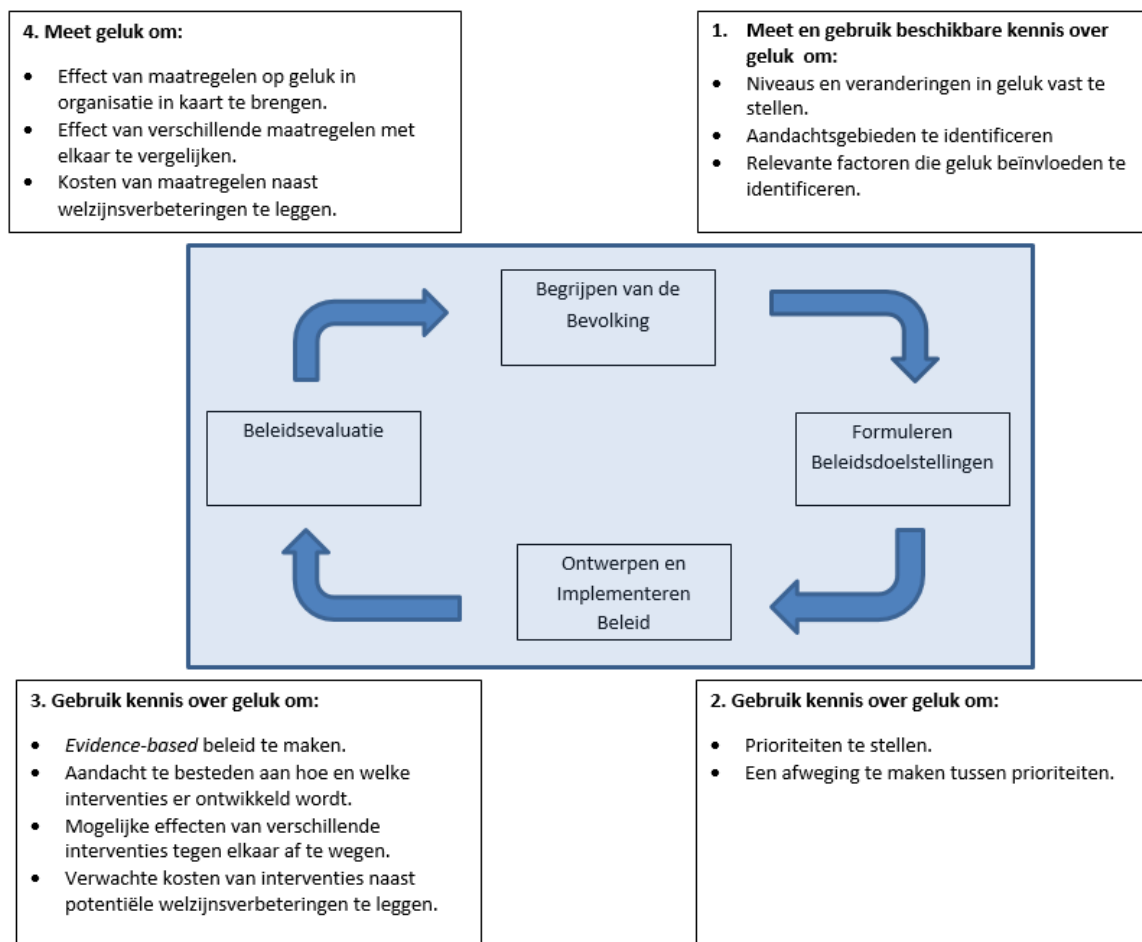
6.5.8 Economisch beleid en sturen op geluk

In de gelukseconomie wordt ook getracht beleid te informeren door te kijken (1) of het beleid bijdraagt aan geluk, en (2) wat de gelukskosten zijn van bepaalde sociale problematieken. Zo keken Dillenseger en collega's (2019) naar de gelukseffecten van ouderschapsverlof in Nederland. Ze vonden dat het Nederlandse ouderschapsverlof een positief effect had op het geluk van jonge ouders. Wel bleek kortstondig ouderschapsverlof een sterker effect op het geluk te hebben dan langdurig ouderschapsverlof. Di Tella en collega's (2001) vergeleken hoeveel geluk werkloosheid en inflatie kosten, en concluderen dat werkloosheid het geluk sterker drukt dan inflatie. Odermatt en Stutzer (2015) keken naar de effecten van het verhogen van de accijns op sigaretten en van het rookverbod in Europa. Het effect dat zij vonden was zeer beperkt, hoewel hogere sigarettentarieven het geluk van rokers

verminderden, terwijl rookverboden de levenstevredenheid van rokers die wilden stoppen verhoogden.

Wanneer we dit soort onderzoeken doortrekken naar beleid, kan er geconcludeerd worden dat een aantal dimensies die sterk samenhangen met geluk op de lange termijn, zoals sociaal kapitaal, door beleidsmakers worden ondergewaardeerd (Frijters et al., 2020). Meer specifiek is onderling vertrouwen tussen mensen en een kwalitatief goed sociaal netwerk, met voldoende sociale steun, belangrijk voor het ervaren van geluk (Helliwell, 2006; Hoogerbrugge & Burger, 2018 Een grote winst in geluk is ook te behalen door meer te investeren in de mentale gezondheidszorg (Layard et al., 2013) en maatregelen te nemen om ongezonde etens- en leefpatronen te doorbreken (Veenhoven, 2019).

Maar hoe werkt sturen op geluk? Ten eerste is het belangrijk dat vooraanstaande bestuurders en politici zich sterk maken voor geluk. Daarnaast vereist bevordering van geluk dat geluk wordt gemeten en gemonitord. Het is namelijk noodzakelijk om te weten (1) of er nog wel iets te bevorderen valt, (2) hoe geluk bevorderd kan worden, en (3) of specifieke interventies in beleid uiteindelijk ook leiden tot een groter geluksgevoel en tot betere prestaties (zie figuur 6.2).

FIGUUR 6.2 *Sturen op geluk*

Op basis van geluksmetingen kunnen aandachtsgebieden voor beleid geïdentificeerd worden (werkloosheid, eenzaamheid, ouderenzorg, enzovoort), prioriteiten worden gesteld, en uiteindelijk evidence-based beleid worden opgesteld en geïmplementeerd. Hierbij is niet alleen belangrijk wat voor soort beleid er gevoerd wordt, maar ook hoe dat beleid geïmplementeerd wordt. Een bottom-up benadering waarin burgers actief betrokken worden geniet de voorkeur, teneinde zo een groter draagvlak voor sturen op geluk te creëren. Ten slotte kan het succes van het geluksbeleid getoetst worden aan de hand van toename van geluk onder de bevolking of delen van de bevolking. Deze methodiek kan gezien worden als een alternatief voor de traditionele kosten-batenanalyse, waarbij beleidseffecten niet alleen worden gemonetariseerd, maar ook uitgedrukt in een gelukswinst of gelukswinst per geïnvesteerde euro (zie ook: O'Donnell et al., 2014).

6.6 Tot slot

Geluk in de zin van levensvoldoening werd sinds de jaren 1960 onderwerp van empirisch onderzoek. Rond het jaar 2000 kwam daar de gelukseconomie uit voort. De gelukseconomie produceert feitenkennis over geluk op basis waarvan overheden organisaties en individuen beter geïnformeerde keuzen kunnen maken.

Literatuur

- Arampatzi, E., Burger, M.J., Stavropoulos, S., & Oort, F.G. van (2019). Subjective well-being and the 2008 recession in European regions: The moderating role of quality of governance. *International Journal of Community Well-Being*, 2(2), 111-133.
- Arampatzi, E., Burger, M.J., & Veenhoven, R. (2015). Financial distress and happiness of employees in times of economic crisis. *Applied Economics Letters*, 22(3), 173-179.
- Baetschmann, G., Staub, K.E., & Studer, R. (2016). Does the stork deliver happiness? Parenthood and life satisfaction. *Journal of Economic Behavior & Organization*, 130, 242-260.
- Baron (1990). Environmentally induced positive affect: Its impact on self-efficacy, task performance, negotiation, and conflict. *Journal of Applied Social Psychology*, 20, 368-384.
- Bartolini, S., Bilancini, E., & Pugno, M. (2013). Did the decline in social connections depress Americans' happiness? *Social Indicators Research*, 110(3), 1033-1059.
- Bellet, C., Neve, J.E. de, & Ward, G. (2019). *Does employee happiness have an impact on productivity?* Saïd Business School WP 13.
- Bentham, J. (1996). *An introduction to the principles of morals and legislation*. Clarendon Press. (Oorspronkelijk gepubliceerd in 1789)
- Bruni, L. (2006). *Civil happiness. Economics and human flourishing in historical perspective*. Routledge.
- Bruni, L., & Porta, P.L. (2007). *Handbook on the economics of happiness*. Edward Elgar Publishers.
- Cantril, H. (1965). *The patterns of human concerns*. Rutgers University Press.
- Clark, A.E. (2003). Unemployment as a social norm: Psychological evidence from panel data. *Journal of Labor Economics*, 21(2), 323-351.
- Clark, A.E., Frijters, P., & Shields, M.A. (2008). Relative income, happiness, and utility: An explanation for the Easterlin paradox and other puzzles. *Journal of Economic Literature*, 46(1), 95-144.
- Clark, A.E., Georgellis, Y., & Sanfey, P. (2001). Scarring: The psychological impact of past unemployment. *Economica*, 68(270), 221-241.
- Clark, A.E., & Oswald, A.J. (1994). Unhappiness and unemployment. *The Economic Journal*, 104(424), 648-659.
- Clark, A.E., & Oswald, A.J. (2002). A simple statistical method for measuring how life events affect happiness. *International Journal of Epidemiology*, 31(6), 1139-1144.
- Davis, M.A. (2009). Understanding the relationship between mood and creativity: A meta-analysis. *Organizational Behavior and Human Decision Processes*, 108(1), 25-38.
- DHS: Dutch Household Survey <https://www.centerdata.nl/nl/databank/dhs-data>
- Di Tella, R., MacCulloch, R.J., & Oswald, A.J. (2001). Preferences over inflation and unemployment: Evidence from surveys of happiness. *American Economic Review*, 91(1), 335-341.
- Diener, E., Lucas, R.E., Smith, H.L., & Suh, E.M. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin*, 125, 276-301.
- Dillenseger, L., Burger, M., & Munier, F. (2019). *Parental leave and life satisfaction: The Dutch case* (No. 2019-26). Bureau d'Economie Théorique et Appliquée, UDS.
- Easterlin, R.A. (1974). Does economic growth improve the human lot? Some empirical evidence. In P.A. David & W.R. Melvin (Eds.), *Nations and households in economic growth* (pp. 89-125). Academic Press.

- Easterlin, R.A., Angelescu, L., & Zweig, J.S. (2011). The impact of modern economic growth on urban-rural differences in subjective well-being. *World Development*, 39(12), 2187-2198.
- ESS: European Social Survey. <https://www.europeansocialsurvey.org/>
- Frank, R.H. (1999). *Luxury fever. Why money fails to satisfy in an era of excess*. The Free Press.
- Fredrickson, B.L. (2004). The broaden-and-build theory of positive emotions. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 359(1449), 1367-1377.
- Frijters, P., Clark, A. E., Krekel, C., & Layard, R. (2020). A happy choice: wellbeing as the goal of government. *Behavioral Public Policy*, 1–40. doi:10.1017/bpp.2019.39
- Frey, B.S. (2008). *Happiness: A revolution in economics*. MIT Press.
- Frey, B.S., & Stutzer, A. (2014). Economic consequences of mispredicting utility. *Journal of Happiness Studies*, 15(4), 937-956.
- Gilbert, D.T. (2005). *Stumbling on happiness*. Vintage Books.
- Grover, S., & Helliwell, J.F. (2019). How's life at home? New evidence on marriage and the set point for happiness. *Journal of Happiness Studies*, 20(2), 373-390.
- Gurin, G., Feld, S., & Veroff, J. (1960). *Americans view their mental health. A nationwide interview survey*. Basic Books.
- GWP: Gallup World Poll <https://www.gallup.com/services/207413/gallup-world-poll.aspx>
- Havighurst, R.J., Neugarten, B.L., & Tobin, S.S. (1964). Disengagement, personality and life satisfaction in later years. In D. Hansen (Ed.), *Age with a future* (pp. 419-425). Munksgaard.
- Helliwell, J.F. (2006). Well-being, social capital and public policy: What's new? *The Economic Journal*, 116(510), C34-C45.
- Hessels, J., Arampatzi, E., Burger, M. and VanderZwan, P. (2018) Life Satisfaction and Self-Employment in Different Types of Occupations. *Applied Economics Letters*, 25, 734-740
- Hoogerbrugge, M.& Burger, M. (2018) Neighborhood-Based Social Capital and Life Satisfaction: The Case of Rotterdam, The Netherlands. *Urban Geography*, 39 1484-1509
- Jahoda, M. (1958). *Current concepts of positive mental health*. Basic Books.
- Jantsch, A., & Veenhoven, R. (2019). Private wealth and happiness. In G. Brulé & C. Suter (Eds.), *Wealth(s) and subjective well-being* (pp. 17-5). Springer/Nature.
- Jebb, A.T., Tay, L., Diener, E., & Oishi, S. (2018). Happiness, income satiation and turning points around the world. *Nature Human Behavior*, 2(1), 33-38.
- Kahneman, D., & Deaton, A. (2010). High income improves evaluation of life but not emotional well-being. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 107(38), 16489-16493.
- Kahneman, D., Sarin, R., & Wakker, P. (1997). Back to Bentham? Explorations of experienced utility. *The Quarterly Journal of Economics*, 112, 375-40.
- Kainulainen, S., Saari, J., & Veenhoven, R. (2018). Life-satisfaction is more a matter of feeling well than having what you want. Tests of Veenhoven's theory. *International Journal of Happiness and Development*, 4, 209-235.
- Knabe, A., Rätzl, S., Schöb, R., & Weimann, J. (2010). Dissatisfied with life but having a good day: Time-use and well-being of the unemployed. *The Economic Journal*, 120(547), 867-889.
- Lancée, S., Veenhoven, R., & Burger, M. (2017). Mood during commute in The Netherlands: What way of travel feels best for what kind of people? *Transportation Research Part A: Policy and Practice*, 104, 195-208.

- Layard, R., Chisholm, D., Patel, V., & Saxena, S. (2013). *Mental illness and unhappiness. CEP discussion paper*. Centre for Economic Performance.
- Meadows, D. (1972). *Rapport van de Club van Rome: Grenzen aan groei*. Het Spectrum.
- Montizaan, R.M., & Vendrik, M. (2012). *Misery loves company: Exogenous shocks in retirement expectations and social comparison effects on subjective well-being. ROA Research Memorandum 2012/13*. Maastricht University.
- Neve, J.E. de, Diener, E., Tay, L., & Xuereb, C. (2013). The objective benefits of subjective well-being. In J. Helliwell, R. Layard, & J. Sachs (Eds.), *World Happiness Report 2013* (pp. 54-79). UN Sustainable Development Solutions Network.
- Neve, J.E. de, Ward, G., Keulenaer, F. de, Landeghem, B. van, Kavetsos, G., & Norton, M.I. (2018). The asymmetric experience of positive and negative economic growth: Global evidence using subjective well-being data. *Review of Economics and Statistics*, 100(2), 362-375.
- O'Donnell, G., Deaton, A., Durand, M., Halpern, D., & Layard, R. (2014). *Well-being and policy*. Legatum Institute.
- Odermatt, R., & Stutzer, A. (2015). Smoking bans, cigarette prices and life satisfaction. *Journal of Health Economics*, 44, 176-194.
- Oishi, S., & Kesebir, S. (2015). Income inequality explains why economic growth does not always translate to an increase in happiness. *Psychological Science*, 26(10), 1630-1638.
- Okulicz-Kozaryn, A. (2013). Luxury car owners are not happier than frugal car owners. *International Review of Economics*, 62, 121-141.
- Oswald, A.J., Proto, E., & Sgroi, D. (2015). Happiness and productivity. *Journal of Labor Economics*, 33(4), 789-822.
- Pelled, L.H., & Xin, K.R. (1999). Down and out: An investigation of the relationship between mood and employee withdrawal behavior. *Journal of Management*, 25, 875-895.
- Peterson, C., & Seligman, M.E.P. (2004). *Character strengths and virtues: A handbook and classification*. Oxford University Press.
- Peterson, S.J., Luthans, F., Avolio, B.J., Walumbwa, F.O., & Zhang, Z. (2011). Psychological capital and employee performance: A latent growth modeling approach. *Personnel Psychology*, 64(2), 427-450.
- Powdthavee, N. (2008). Putting a price tag on friends, relatives, and neighbors: Using surveys of life satisfaction to value social relationships. *The Journal of Socio-Economics*, 37(4), 1459-1480.
- Praag, B.M. van (2011). Well-being inequality and reference groups. An agenda for new research. *Journal of Economic Inequality*, 9 (1), 111-127.
- Stevenson, B. & Wolfers, J. (2013) Subjective Well-Being and Income: Is there Any Evidence of Satisfaction? *American Economic Review*, 103, 598 – 604
- Stanca, L., & Veenhoven, R. (2015). [Consumption and happiness: An introduction](#). *International Review of Economics*, 62(2), 91-99.
- Veenhoven, R. (1984). [Conditions of happiness](#). Reidel/Springer Nature.
- Veenhoven, R. (2008). [Healthy happiness: Effects of happiness on physical health and the consequences for preventive health care](#). *Journal of Happiness Studies*, 9(3), 449-469.
- Veenhoven, R. (2009). [How do we assess how happy we are? Tenets, implications and tenability of three theories](#). In A.K. Dutt & B. Radcliff (Eds.), *Happiness, economics and politics: Towards a multi-disciplinary approach* (pp. 45-69). Edward Elgar Publishers.
- Veenhoven, R. (2010). [Capability and happiness: Conceptual difference and reality links](#). *Journal of Socio-Economics*, 39, 344-350.

- Veenhoven, R. (2015). [Informed pursuit of happiness: What we should know, do know and can get to know](#). *Journal of Happiness Studies*, 16(4), 1035-1071.
- Veenhoven, R. (2019). [Will healthy eating make you happier? A research synthesis using an online finding archive](#). *Applied Research in Quality of Life*. DOI: doi.org/10.1007/s11482-019-09748-7
- Veenhoven, R., Chipere, F., Kang, X., & Burger, M. (2018). [Happiness and consumption: A review of research](#). *EHERO paper 2018/2*. Erasmus University Rotterdam.
- Veenhoven, R., & Vergunst, F. (2014). [The Easterlin illusion: Economic growth does go with greater happiness](#). *International Journal of Happiness and Development*, 1, 311-343.
- Winkelmann, L., & Winkelmann, R. (1998). Why are the unemployed so unhappy? Evidence from panel data. *Economica*, 65(257), 1-15.